

Ana Obreza

PREMICE SEDANJOSTI

V VZVRATNEM OGLEDALU | 2023

Zazibani v lagodnost obžalovanja ali poveličevanja minulosti in omamljeni od bleščečih ali tesnobnih predvidevanj prihodnosti dnevno pozabljamo na zdajšnjost. Misli nam vijugajo dlje od svojega izvira kot tok najdaljše reke na svetu, v globoke temne vode svojega čustvovanja se spuščamo brez neoprena in jeklenke. Sedanjost je potrpežljiva, pripravljena čakati do konca večnosti. Kot spregledani molčeči gost za našo mizo sedi in čaka, da se ji posvetimo. Prej bi strmoglavila v brezno brezčasje, kot dobila pošten obrok naše pozornosti – če ne bi v jedilnico neizogibno vkorakala sestradena kriza. Kriza ni potrpežljiva in kriza ni molčeča. Kriza je neizprosna in kriza zahteva. Kriza pravi: »Tako ne gre več naprej.« Kriza poudarja: »Nekaj bo treba spremeniti!« Kriza postavlja pred dejstvo: »Odločiti se moraš. Zdaj.«

V mirnih časih kriza ležerno križari od ene do druge hiše, kamor gre terjat odločitev in spremembo, s katero se hrani – v nemirnih časih pa ji je dano biti vsepovsod naenkrat. Ko se po strmini spusti prvi revolucionarni kamen, ki mu sledi plaz, in ko namesto fanfar vojno začne odjek prve eksplozije, kriza vstopi v bivališča vsega naroda hkrati. Tako je z revolucionarnimi parolami in plakati nase opozorila prebivalce Irana (1979), preplavila Romunijo (1989) in zavzela Ukrajince ob ruski invaziji dobri dve leti nazaj (2022). V kriznih obdobjih postane preteklost zabrisano oddaljena in prihodnost boleče negotova. Izenada spregovori sedanjost: »Ostaneš ali greš?«

Hibridna filmska pripoved **Med revolucijama** (Intre revolutii, 2023, Vlad Petri) z montažo arhivskih posnetkov gradi podobi dveh mest in njunih prebivalcev, Bukarešte in Teherana, v časov-

nem razponu 1979–89. Politične prevrate in družbeno atmosfero s konca 70. in v 80. letih osvetljuje prek zapisov o intimnem doživljanju, kot ga v pismih popisujeta tesni prijateljici, Romunka Maria in Iranka Zahra. Njuno pisanje je literarizirano zgodovinsko pričevanje, ki ga je na podlagi številnih pisem iz arhiva romunske tajne policije Securitate s pretanjenostjo izpisala priznana romunska pisateljica Lavinia Braniște. Poetični naboj korespondenčnih zapisov dodatno krepi lirični izrek dveh pesnic, Romunke Nine Cassian, ki se je pred grožnjami romunskega komunističnega režima nekaj let pred revolucijo umaknila v ZDA, in Iranke Forugh Farrokhzad, katere poezija je bila zaradi svobodomiselnosti še desetletja po islamski revoluciji prepovedana.

Subtilna izpovednost ženskih glasov je melodija, ki jo harmonično dopolnjuje in širi filmska podoba. Glasova pripovedovalk Marie in Zahre vseskozi ostajata breztelesna, sijeta skozi oči nepreštevni obličij neznancev in podčrtujeta gibe ljudi, ki jim ne vemo imena. Nasmejana skupina mladenk se skrivnostno spogledujejo s kamero. Umetelno izvedeni ženski skoki v vodo jemljejo dih. Pred- in porevolucionarno vrvenje migota z množico rok in nog, brezštevni glasovi vzklikajo v en glas. Mladenci, skoraj še dečki, tečejo v bitko iransko-iraške vojne. Tisoči moških in žensk prispevajo k impozantnosti usklajene manifestacije. Črno-bele mestne vedute se izmenjavajo z barvami bežečih pokrajin. Arhivski posnetki, pospremljeni s korespondenco, zvečine govorijo le z akcijo – sem in tja pa tudi spregovorijo: Iranci bolj ali manj odločno izrekajo svoje misli o volitvah, Irak pošilja ženske v boj, romunska propaganda spodbuja mlade, da se poročajo in si ustvarjajo družine.

Raznorodni dokumenti izbranega izseka minulosti gledalca popeljejo na pot spiralnega približevanja srčki osebnega izkustva kolektivne krize. Ne poznamo usod, ki se skrivajo za obrazi na platnu, in vendar duh časa, ki preveva filmsko gradivo, daje slutiti sorodnost toka teh neznanih življenj. V naši domišljiji vznikajo ugibanja, še bolj pa se oblikuje premislek o kolektivni usodi, o neizogibnosti pritiskov političnih dejavnikov, ki oblikujejo zasebna življenja, o okoliščinah, ki preusmerijo načrtane življenjske poti, odmerjajo svobodo smeri posameznikove rasti.

Zahra leto pred medicinsko diplomo zapusti Romunijo, da bi lahko sodelovala pri spremembi, ki jo nadse kliče njen narod. Želi si sooblikovati novo družbo, čuti, da je del nečesa večjega, da je njeno pravo mesto v njeni rodni deželi, kjer moč svojega glasu lahko pridruži volji ljudstva, ki se v (pred)revolucionarnem vrenju zdi enotna. Kmalu po prelomu pa njen glas – kakor tudi glasovi več tisoč drugih Irank in Irancev – ne najde več zavetja v množici. Premiki, h katerim so težili, preobrazba, ki so se je veselili, je ubrala drugo smer, kot so si predstavljali in upali. Zahrin glas do konca filma povsem obnemi in Maria lahko le upa, da je za to kriva romunska cenzurna služba, ne pa nasilna smrt drage prijateljice. Vtem tudi Romunija dočaka svoj revolucionarni trenutek, padec komunističnega režima in konec Ceaușescujeve diktature. Kljub neizogibnosti političnega preobrata so koraki v novo smer polni tesnobe in negotovosti.

Melanholija – zdaj frustrirana zdaj resignirana – tiho tli v teku filma **Med revolucijama**. Mladost ima velike oči. Poti ljudi se srečujejo pa spet cepijo, a mladim se zdi, da vse peljejo k obljubljeni sreči. V deželo prisopejo topli vetrovi in vse buhti v cvetju, ko kriza zareže z zmrzaljo. Sadeži preobrata so trpki. Sreča se opoteče. Mladost zamiži.

Človek na široko odpre oči in se začne ozirati za novimi potmi, ko na njegovo deželo začno deževati bombe. Melanholija ponikne nekam v bodočnost, gon za preživetje se osredotoči na iskanje možnosti izhoda. Od ruske invazije na Ukrajino februarja 2022 se je bilo prisiljenih odseliti iz svojih domov – znotraj ali zunaj domovine – že preko 14 milijonov Ukrajincev, kar predstavlja več kot tretjino prebivalstva in pomeni največjo evropsko begunsko krizo po drugi svetovni vojni. Poljski režiser Maciek Hamela svojega režijskega etosa ni omejil na simbolično gesto pripovedi vojnih zgodb, temveč je s humanitarno akcijo prevažanja pred vojno bežečih prekrizal neskončne kilometre avtocest, blatnih podeželskih cest, kolovozov in stranpoti. Njegov kombi, krhka pločevinasta lupinica, je za beguncem postal varno zavetje in puščica upanja, usmerjena v bodočnost.

V **vzratnem ogledalu** (Skad dokad, 2023, Maciek Hamela) je dokumentarni film, ki oko kamere večino časa usmerja v notranjščino kombija, k potnikom. Naj potnik v rokah stiska le malo torbico ali skuša tovoriti kaj več – vedno ima s seboj svojo zgodbo. V notranjščini kombija, ki jim predstavlja obljubo prihodnosti proč od vojnih grozot, se begunci polagoma odprejo in spregovorijo. Zgodbe namreč nočejo biti zamolčane in bolečine nočejo ostati zagozdene v vse tesnejšem prsnem košu travmatiziranih. Nekateri so se pravkar ločili od družin, drugi se odpravljajo naproti družinskim članom, tretji na situacijo gledajo s svetle plati, češ da bodo prisilni beg izkoristili za uresničitev želje življenja v tujini. Včasih odrasli s cmokom v grlu molčijo in v vsej prostodušni neposrednosti še za njih spregovorijo otroci, spet drugič iz težkih spominov vzniknejo humorne iskre, ki trpeče skušajo ogreti in ohraniti živo srce njihovega zaupanja v smisel življenja.

Poti niti dva dni niso enake, situacija se nenehno spreminja. Kombi se izogiba ruskim kontrolnim točkam, se obrača pred miniranimi cestami in mostovi, ki se končujejo v prazno. V prožni prilagodljivosti zahtevam nestalnosti je moč za kljubovanje uničujočim okoliščinam, obenem pa se ljudje ob odsotnosti utečene vsakdanjosti in vsakršnih formalnosti zdijo izpostavljeni, razgaljeni. Vojna tre vse maske. In ranljiva golota človeških eksistenc na filmu je lepa, kljub bolečini, ki jo tudi v gledalcih obudi empatija. Potniki so nam blizu, zdi se skoraj, da smo v kombiju z njimi. Neskladje med preprosto željo živeti in vojnim razdejanjem, ki ga lahko vidimo skozi okna kombija, nas reže po drobju.

Kljub vojni krizi, ki jo oriše film, pa ga zaznamuje občutje spontanosti. Nobenih intervjujev ni in nobenih vnaprejšnjih predpostavk. Ni poglobljenih zgodovinskih raziskav in na horizontu še ni nove (politične) ere. Je samo sedanost, je le trenutek, ki ga (naključno) beleži tudi kamera. V kombi vstopajo številni posamezniki in družine, ki jih prepoznavamo kot celostne osebe: imajo svoj glas in obraz, z nami delijo delčke svojih zgodb, v katerih lahko zaslutimo njihovo osebnost in usodo, ki pa je vselej povezana tudi s kolektivno usodo naroda – vojno travmo.

Za spremembo od revolucije, ki običajno klije iz nadiha upanja v spremembo na bolje, vojna raste iz semen sovraštva in strahovi z grožnjo uničenja. Ko sedanost v vojni vpraša: »Ostaneš ali greš?« ji torej mnogi odgovorijo z odhodom. V vsem brezupu nasilja namreč le tako lahko ohranijo živo vsaj drobno seme upanja.